

**Palvelualojen
ammattiliitto**

Servicefacket

Lausunto

14.04.2022

Asia: VN/27236/2020

Kansallista yritys vastuulakia koskeva arviomuistio

Lausunnonantajan lausunto

1) Lausuntonne yleisesti arviomuistiosta.

Palvelualojen ammattiliitto PAM ry (jatkossa PAM) lausuu työ- ja elinkeinoministeriön pyynnöstä liittyen kansallista yritys vastuulakia koskevaan arviomuistioon. PAM on ajanut yritys vastuulakia sekä kansallisella että kansainvälisellä tasolla jo vuosien ajan. Kansallisella tasolla PAM on aiemmin ottanut kantaa yritys vastuulain toteuttamiseen muun muassa yritys vastuulain oikeudellista selvitystä syyskuussa 2020 (VN/16185/2020) jättämällä lausunnon ministeriölle aiheesta. Tämän lisäksi PAM on toimittanut useita kommentteja ja huomioita ministeriölle kuulemistilaisuuksien yhteydessä. PAM on myös aktiivisesti vaikuttanut arviomuistiossakin esillä olleen eurooppalaisen yritys vastuulain säätämiseen, osallistumalla komission järjestämiin kuulemisiin aiheesta. Komission esitystä yritys vastuulaista PAM katsoo, että jotta Due Diligence -prosessi olisi merkityksellinen, tarkoituksenmukainen ja tehokas, tulee työntekijöitä ja ammattiliittoja konsultoida huomattavasti laajemmin ja kategorisemmin kuin esityksessä nyt mainitulla ”where relevant”- termillä.

PAMin yksikantainen näkökulma on, että yritys vastuulaki tarvitaan pikaisesti niin kansallisella kuin koko Euroopan tasolla. PAM katsoo, että työntekijöillä ja ammattiliitoilla on ensikäden tietoa siitä, kuinka työelämän ihmisoikeudet kuten järjestäymisvapaus, oikeus neuvotella kollektiivisesti, lapsityövoiman kieltäminen ja pakkotyön kieltäminen läpi koko tuotantoketjun toteutuvat tai tulisi toteuttaa.

Nyt kommentoitavana oleva arviomuistio käy läpi erilaisia toteuttamistapoja kansalliselle yritys vastuulaille sekä niiden vaikutuksia ihmisoikeuksiin, ympäristöön ja yrityksiin. Yritys vastuuta on arviomuistiossa tarkasteltu ennen kaikkea velvoitteen sisällön, soveltamisalan sekä seuraamusten kautta. PAM katsoo, että arviomuistio ei anna mitään sellaisia perusteita, jonka vuoksi lakia ei

voitaisi säätää voimassaolevan hallituskirjausten mukaisesti. PAM pitää yritysvastuulain toteutumista välttämättömänä keinona puuttua työntekijöiden oikeuksien sekä ympäristön polkemiseen. PAM näkee, että yritysvastuulain avulla on mahdollista ennaltaehkäistä lapsityövoiman ja työntekijöiden hyväksikäyttöä sen vaatimalla laajuudella. Sosiaalisesta vastuusta tulee säätää sitovasti ja mahdollisimman laajana kokonaisuutena.

PAM katsoo, että arviomuistiossa ehdotetut pienemmät toimenpiteet eivät ole riittäviä ratkaisemaan yritysvastuulaille asetettua tavoitetta. PAM katsoo, että arviomuistio on kirjoitettu lähtökohtaisesti jo asenteellisesti ja se ei siksi täysin vastaa arviomuistiolle asetettuihin kysymyksiin riittävällä puolueettomuudella. Muistion asenteellisuus ilmenee muun muassa sääntelyvaihtoehtojen kategorisointiin valituista negatiivisista termeistä ja asettelulla, jossa raskaana säätelynä nähdään säätelyä, jossa säätely määritellään taakkana ja kilpailun vääristäjänä yritysten näkökulmasta. Muistiossa ei myöskään oteta lainkaan esille lainsäädännön mahdollisia positiivisia vaikutuksia niin ympäristön kuin esimerkiksi parantuvan vastuullisuus-kuvan osalta. PAM katsoo, että kansallinen yritysvastuulaki tulee säätää, jotta yritykset ovat velvoitettuja kunnioittamaan mm. työntekijöiden oikeuksia ja ympäristöä koko tuotanto- ja arvoketjun matkalta. Tätä ei voida pitää ”raskaana hallinnointina” kun kyseessä on ihmisoikeuksien toteutuminen ja ympäristön suojeleminen. Yritysvastuulain säätäminen tulee nähdä osana ihmisoikeuksia myös ympäristön näkökulmasta - YK:n ihmisoikeusneuvosto on tunnustanut oikeuden puhtaaseen, terveelliseen ja kestävään ympäristöön ihmisoikeudeksi ja sellaisena se tulee nähdä myös uutta lakia säätäessä.

PAM kommentoi lausunnossaan arviomuiston huomioita kahdesta merkittävästä näkökulmasta.

1. Yrityksillä on vastuunsa ihmisoikeuksien toteutumisesta
2. Sidosryhmien rooli asianmukaisen huolellisuuden toteuttamisessa ja valvonnassa sekä uhrien oikeusturvan toteuttamisessa

1. Yrityksillä on vastuunsa ihmisoikeuksien toteutumisesta

Kuten arviomuistiossa todetaan (s. 9) kohdistuu jo nyt yrityksiin erilaisiin huolellisuuden velvollisuuksia, joilla yrityksiä veloitetaan n arvioimaan ja ehkäisemään niiden toimintaan liittyviä riskejä. Yritysvastuulain säätäminen tulisi olemaan osa tätä kokonaisuutta. Kuten arviomuistiossa myös todetaan, niin (s. 21) ”vain harva suomalaisyritys on tunnistanut säännöllisesti toimintansa keskeisiä ihmisoikeusriskejä ja -vaikutuksia, tehnyt niihin liittyvää ihmisoikeusvaikutusten arviointia sekä sisällyttänyt arvioinnin tuloksia sisäisiin toimintoihinsa ja prosesseihinsa” sekä (s. 22.) ”Lisäksi vain pieni osa suomalaisyrityksistä on julkisesti sitoutunut korjaaviin toimenpiteisiin, jos ne havaitsevat aiheuttaneensa haitallisia ihmisoikeusvaikutuksia tai myötävaikuttaneensa niiden syntyyn.” Muun muassa edellä mainittujen sitaattien vuoksi PAM pitää hämmentävänä, että huolimatta tästä havainnosta, että tällä hetkellä voimassa olevat velvoitteet eivät ole saaneet yrityksiä korjaamaan toimintaansa, nähdään muistiossa mahdollisena jatkaa tämänhetkistä vastaavan säätelyn kanssa (s.76, vaihtoehto 1).

2. Sidosryhmien rooli asianmukaisen huolellisuuden toteuttamisessa ja valvonnassa sekä uhrien oikeusturvan toteuttamisessa

Näemme merkittävänä puutteena selvityksen osalta, että sidosryhmien roolia asianmukaisen huolellisuuden toteuttamisessa ja valvonnassa sekä uhrien oikeusturvan toteuttamiseksi on käsitelty hyvin pintapuolisesti ja muistio antaa (s. 68) ymmärtää, että kuulemisiin liittyisi enemmän haasteita kuin mitä nämä mahdollisesti voisivat antaa. PAM:n näkemys on, että tulevassa laissa tulee ammattiyhdistysliikkeelle antaa riittävä rooli myös huolellisuusveloitteen täyttämisen arvioimisessa sekä oikeussuojakeinojen hakemisessa. PAM katsoo, että sidosryhmien kuuleminen on merkittävä osa proaktiivista yhteistoimintaa, jolla voidaan kehittää pitkäkestoisia ja toimivia ratkaisuja työpaikkatasolla. Tämän vuoksi PAM katsoo, että s.70 esitetty vaihtoehto, että valvominen jätettäisiin vain sidosryhmien valvonnan varaan, ei ole riittävä vaan tarvitsee tuekseen esitetyn viranomaisen velvollisuuden valvoa ja toimeenpanna sanktioita tarvittaessa.

2) Lausuntonne kansalliseen yritys vastuusääntelyyn ryhtymisestä.

PAM katsoo, että yritys vastuuta toteuttava lainsäädäntö tarvitaan eikä vastuullisuutta voida toteuttaa vain erilaisin standardein. Marinin hallituksen tulee edetä lain säätämisessä hallitusohjelman mukaisesti. Tarve yritys vastuulain säätämiseen on akuutti ja sen hidasteena ei saa olla haastavuudesta johtuva vastahakoisuus.

PAM pitää oleellisena, että lainsäädännön tulee turvata laajasti ihmisoikeudet ja velvoittaa yritykset toimimaan ihmisoikeuksia kunnioittaen. Suomessa säädettävän lain tulee perustua YK:n ohjaavien periaatteiden mukaiselle asianmukaiselle huolellisuudelle. Palvelualojen näkökulmasta yritys vastuulain keskeisenä tavoitteena on parantaa ihmisoikeuksien, mm. työntekijöiden oikeuksia, loukkausten uhrien asemaa ja vähentää ihmisoikeusloukkauksia. Uhrien oikeusturvan toteutumisen kannalta sekä huolellisuusveloitteen toteutumisen arvioinnin kannalta ammattiyhdistysten asema on merkittävä. Laissa on huolehdittava, että sillä turvataan mekanismit, joilla ongelmakohtista voidaan varoittaa paikallistasolla ja niihin voidaan asianmukaisesti puuttua ihmisoikeusvaikutusten estämiseksi.

PAM katsoo, että yritys vastuulainsäädännössä tulee määritellä asianmukainen huolellisuus vastaamaan YK:n ohjaavia periaatteita eli pyrkimystä ehkäistä yritystoiminnan kielteisiä ihmisoikeusvaikutuksia. Asianmukaisella huolellisuudella toimivien yritysten tulisi 1) tunnistaa ja arvioida toimintansa vaikutukset ihmisoikeuksille; 2) ehkäistä ja lieventää tunnistettuja haitallisia vaikutuksia; 3) seurata toimenpiteidensä tehokkuutta ja 4) tiedottaa niistä. Huolellisuuden asianmukaisuuden tulee vahvistaa tarkoittavan, että huolellisuus on riskiperusteista. Yrityksen tulee asianmukaisen huolellisuusveloitteen täyttämiseksi kartoittaa riskit ihmisoikeusloukkauksille toimintaketjuissaan ja tehdä vaikutusarviointi. Jatko toimien tulee olla asianmukaisia, perustuen riskiarvioon. Asianmukaisen huolellisuuden raportoinnin tulee toimia osana valvontaa veloitteiden toteutumisesta. Tunnistettuaan toimintaansa liittyviä kielteisiä ihmisoikeusvaikutuksia tai sellaisten riskejä, yritysten tulisi ryhtyä toimiin vaikutusten pysäyttämiseksi, ehkäisemiseksi ja lieventämiseksi.

Lain valmistelussa on jokaisessa tilanteessa kiinnitettävä erityistä huomiota laille asetettavaan tavoitteeseen sekä kolmelle pilarille rakentuvaan ”suojele, kunnioita ja korjaa” - viitekehykseen: Valtiolla on velvollisuus suojella ihmisoikeuksia, yritysten tulee kunnioittaa ihmisoikeuksia ja yritystoimintaan liittyvien kielteisen ihmisoikeusvaikutusten uhreilla tulee olla oikeus päästä tehokkaiden korjaavien toimenpiteiden piiriin.

PAM katsoo, että yrityksen sidosryhmien huomiointi on oltava Suomen yritysvastuulainsäädännössä yhtä tärkeässä roolissa kuin YK:n ohjaavissa periaatteissa. Lain tulee varmistaa sidosryhmille mahdollisuus vaikuttaa ihmisoikeuksien toteutumiseen yritysten toiminnassa Suomessa sekä suomalaisten yritysten kansainvälisessä yritystoiminnassa. Sidosryhmät, erityisesti ammattiliitot, tulee huomioida riskiarvioinnin lisäksi myös muun muassa toimenpiteiden tehokkuuden seurannassa. Lain jatkovalmistelussa on muiltakin osin kiinnitettävä huomioita sidosryhmien rooliin asianmukaisen huolellisuuden prosessissa ja valvonnassa. Sidosryhmille on lisäksi annettava lakia säädettäessä rooli korjaa- periaatteen todelliseksi toteutumiseksi: lakiin tulee säätää laaja kanneoikeus sidosryhmille ja tämän turvaamiseksi oikeus saada riittävän kattava tieto yrityksen asianmukaisen huolellisuuden prosessista.

PAM katsoo, että yrityslain ensisijaisen tavoitteen tulee olla ihmisoikeusloukkausten estäminen. Kielteisellä ihmisoikeusvaikutuksella tarkoitetaan tilannetta, jossa yrityksen toiminta estää yksilöä nauttimasta ihmisoikeuksistaan tai heikentää tätä mahdollisuutta. Lain tulee koskea kaikkia ihmisoikeusloukkauksia, joissa asianmukaisen huolellisuuden veloitetta on laiminlyöty, eikä lakia tule rajoittaa vain vakaviin loukkauksiin. Turvattujen ihmisoikeuksien tulee kattaa laajasti kaikki Suomen ratifioimissa kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa määritellyt ihmisoikeudet ja Kansainvälisen työjärjestön julistuksessa ilmaistut työelämän peruseriaatteet ja -oikeudet. Näillä turvattaisiin pitkien alihankintaketjujen työntekijöiden oikeudet, ml. oikeus säälliseen toimentuloon, järjestäytymis- ja neuvotteluoikeus sekä pakko- ja lapsityöikäyksen estäminen. Suomen jatkossa mahdollisesti ratifioimissa ihmisoikeussopimuksissa määriteltyjen ihmisoikeuksien tulee kuulua soveltamisalaan ilman lainmuutosta.

3) Lausuntonne muistiossa esitetyistä sääntelyvaihtoehdoista (velvoitteen sisältö, soveltamisala ja seuraamusjärjestelmä).

Soveltamisala:

PAM pitää selvänä, että ihmisoikeuksien kunnioittamisen ja huolellisuusvelvoitteen tulee koskea laajasti Suomessa toimivia ja suomalaisia kansainvälisesti toimivia yrityksiä yritysmuodosta ja -koosta riippumatta. Tämä noudattaa YK:n ohjaavia periaatteita, joissa todetaan yksiselitteisesti kaikille yrityksille velvollisuus kunnioittaa ihmisoikeuksia niiden koosta, toimialasta, sektorista, omistajuudesta tai yritys rakenteesta riippumatta. Yritysmuotojen osalta haluamme nostaa erikseen esille tarpeen huomioida lakia säätäessä palvelualoilla yleinen franchise-malli ja ketjuohjaus.

PAM katsoo, että toisin kuin arviomuistiossa annetaan ymmärtää, huolellisuusvelvoitteiden on kansainvälisten yritysvaluustandardien mukaisesti katettava yritysten koko arvoketju ja kaikki liiketoimintasuhteet niin Suomessa kuin Suomen ulkopuolella. PAM katsoo, että tulevan lain tulee kattaa laajasti yritysten toimitus- ja arvoketjut, pitäen sisällään suorien sopimussuhteiden lisäksi näiden omia sopimuskumppaneita, joihin yrityksellä ei ole suoraa sopimussuhdetta, huomioiden YK:n ohjaavat periaatteet ja asianmukaisen huolellisuuden velvoite. Lain tavoitteiden ja ohjaavien periaatteiden toteuttamiseksi tulee velvoitteiden kattaa laajasti myös vahingonkorvausvelvollisuus eli uhrien mahdollisuus päästä korvaavien toimenpiteiden piiriin.

Asianmukaiseen huolellisuuteen perustuva vastuu ihmisoikeusloukkausten estämisestä voidaan toteuttaa ohjaavien periaatteiden mukaisesti siten, että lainsäädännössä huomioidaan mm. erilaiset yrityskoot. Näin yrityksiä ei tule rajata koon perusteella pois lainsäädännön piiristä vaan lain tavoite ihmisoikeusloukkausten ehkäisemisestä vaatii kaiken kokoisten yritysten mukanaoloa. Asianmukainen huolellisuus voidaan ja tulee toteuttaa huomioiden nimenomaan asianmukainen vaikutusten arviointiprosessi. Raportointivelvollisuutta tulee arvioida osana asianmukaisen huolellisuuden prosessia ja sillä on itsenäinen merkityksensä sidosryhmien valvontamahdollisuuksien osalta.

PAM katsoo, että tulevassa laissa ei tule kategorisesti poistaa raportointivelvollisuutta tietynkokoisilta yrityksiltä, vaan raportointivelvollisuuden ja laajuuden tulisi määräytyä yrityksen riskiarvioiden pohjalta, ml. riskialoilla ja konfliktialueilla toimiminen. Toisaalta konfliktialueella toimivan pienenkin yrityksen on kannettava vastuunsa ja tehtävä riskiarvio asianmukaisen huolellisuuden velvoitteen täyttämiseksi. Mikäli vaikutusarvion perusteella on ilmeistä, että yrityksen riskit kielteisille ihmisoikeusvaikutuksille jäävät pieniksi, on sen helppoa laatia raportti, eikä tätä voida pitää merkittävänä hallinnollisena taakkana, jolla voitaisiin perustella soveltamisalan rajaaminen vain tietyn kokoluokan yrityksiin. Mikäli riskiarvion perusteella yrityksellä on riskejä loukkauksille, ei raporttia tule arvioida turhana hallinnollisena taakkana, vaan verrattava siitä syntyviä hyötyjä, ml. valvontamahdollisuudet. Pienten yritysten taakan helpottamiseksi lain jatkovalmistelussa on kiinnitettävä huomioita viranomaisten neuvontavelvoitteeseen.

Velvoitteen sisältö:

Palvelualojen ammattiliitto PAM ry:n mukaan on tärkeää, että yrityksille tulee säätää velvollisuus raportoida korjaavien, ehkäisevien ja lieventävien toimenpiteiden vaikutuksista. Raportoinnin tulee sisältää riittävät tiedot yrityksen noudattaman huolellisuuden asianmukaisuuden arvioimiseksi. Huolellisuussuunnitelmassa yrityksen tulisi raportoida miten negatiivisiin ihmisoikeusvaikutuksiin puututaan sekä millaisia korjaavia ja räätälöityjä toimenpiteitä yritys toimeenpanee kielteisten ihmisoikeusvaikutusten ennaltaehkäisemiseksi tai lieventämiseksi. Lisäksi suunnitelman tulisi sisältää seurantamekanismi valittujen toimenpiteiden toimeenpanon ja niiden tehokkuuden seuraamiseksi. Raportointivelvollisuudessa tulee huomata asianmukaisuuden velvoite

eli sen kattavuus perustuen yrityksen tunnistamiin ihmisoikeusriskeihin. Raportoinnissa tulee painottaa asianmukaisuuden velvoitetta, ei niinkään tiukkaa määrämuotoa.

Raportointivelvoitteen välttämättömyyttä voidaan arvioida vain tilanteissa, joissa yritys on huolellisen arvioin perusteella päätenyt siihen, että sen toiminnassa ei ole ihmisoikeusloukkausten riskiä. Ylimalkaisesti toteutetun vaikutustenarvioinnin ei kuitenkaan tule suojata yritystä, vaan riippumatta siitä, onko yritys tunnistanut riskit ja/tai raportoinut niistä, sillä on oltava velvoite kunnioittaa ihmisoikeuksia ja noudattaa asianmukaista huolellisuutta ja näiden laiminlyönnin tulee johtaa sanktioihin (ks. tarkemmin kohta Valvonta ja sanktiot)

Raportointivelvoite tulee nähdä osana huolellisuusvelvoitetta. Raportoinnin myötä viranomaiselle ja sidosryhmille syntyy mahdollisuus valvoa yritysvastuun toteutumista ja pyrkiä Ohjaavien periaatteiden tavoitteiden mukaisesti puuttamaan ihmisoikeusriskeihin ennaltaehkäisevästi. Jatkovalmistelussa tulee arvioida tarvetta mahdollisen uuden viranomaisen luomiseksi yritysvastuun tavoitteiden toteutumiseksi (valvonta ja yrityksille annettava neuvonta loukkausten ennalta ehkäisemiseksi).

Sidosryhmien kuulemisen on oltava merkittävä osa yrityksen huolellisuusvelvoitetta. Työntekijät ovat tärkeä yrityksen sisäinen sidosryhmä, jolla on aitiopaikka yrityksen ihmisoikeuksia koskevan huolellisuuden määrittelemisessä ja valvomisessa. Heidät tulee osallistaa ihmisoikeusvaikutusten arviointiin ja heitä tulee kuulla huolellisuusvelvoiteprosessin eri vaiheissa sekä huomioida asianmukaisuuden arvioinnissa riittävät ja työntekijöiden oikeussuojaa parantavat valituskanavat. Toisaalta tulevan lain tulee huomioida sidosryhmät, ml. paikalliset ja Suomessa toimivat ammattiyhdistysliikkeet asianmukaisen huolellisuuden valvonnan osalta.

Seuraamusjärjestelmä:

PAM katsoo, että tulevan yritysvastuun lain tavoitteiden toteutumiseksi keskeinen osa lainsäädäntöä on siinä annettava riittävä mahdollisuus valvoa yritysten asianmukaisen huolellisuuden noudattamista sekä riittävät sanktiokeinot. Yritysvastuun tarkoituksena on erityisesti estää ihmisoikeusloukkauksia ennalta ja tämän vuoksi yritysten toiminnan, ml. riittävän raportoinnin valvonta on välttämätöntä, ja sidosryhmien laajasti ymmärtäen on voitava valvoa yritysten asianmukaisen huolellisuuden toteutumista. Yritysvastuun tosialliseksi toteuttamiseksi valtion tulee lisäksi valvoa yritysten toimia. Tämä voitaisiin vähintään osittain toteuttaa valvomalla yritysten yritysvastuuraportointia. Raportointivelvoitteen laiminlyönnin sanktiointi on Ranskassa osoitettu tehokkaaksi ennaltaehkäiseväksi menetelmäksi ja tähän tulee kiinnittää huomioita lain jatkovalmistelussa. Tulevassa lainsäädäntövalmistelussa on arvioitava asianmukainen taho tälle valvonnalle sekä pohdittava raportointivelvollisuuden laiminlyönnistä aiheutuvaa sanktiota ja sen määrää vahinkoihin hyvittämiseen perustuvien sanktioiden lisäksi. Asianmukaisen

huolellisuusveloitteen toteutuminen taataan parhaiten riittävän tehokkain sanktiomenetelmin. Tätä varten lakiin tulee luoda riittävät oikeussuojakeinot uhrien oikeusturvan toteuttamiseksi.

Asianmukaisen huolellisuuden veloitetta rikkoneen yrityksen on näin korvattava vahinko tai parhaassa tapauksessa ennallistettava tilanne loukkausta edeltävään tilaan. PAM jakaa raportin näkemyksen siitä, että vahingonkorvaus on keskeinen hyvitysmuoto, jolla pyritään jakamaan vahingosta aiheutuneet haitalliset seuraukset vahingonkärsijän ja vahingonaiheuttajan kesken. Hyvitysvaikutuksen lisäksi vahingonkorvausvastuulla on ehkäisevä vaikutus: mahdollisen vahingonkorvauksen uhka kannustaa toimijaa järjestämään toimintansa tavalla, joka mahdollistaa vahinkojen välttämisen. Katsomme, että yritysvastuun tavoitteiden eli ihmisoikeuksien loukkaamattomuuden vuoksi vastuun vahingoista on ulotuttava riittävän pitkälle yritysten toimintaketjuissa ja tämä voidaan toteuttaa asianmukaisen huolellisuuden arvioinnin avulla. Vahingonkorvauksen piiriin pitää kuulua ne haitat, jotka asianmukainen huolellisuus olisi voinut estää ja laissa on sädetty riippumaton vastuu korvata monikansallisen yrityksen itsensä aiheuttamista vahingoista, kattaen yrityksen määräysvallassa olevien tytäryhtiöiden aiheuttamat vahingot.

Ihmisoikeusloukkauksen uhrin on voitava saada oikeutta, ja mikäli sitä ei ole saatavissa uhrin kotimaassa, tulee oikeutta voida saada Suomesta. Yritysten ei tule voida yritysvastuulain ollessa voimassa tehdä sellaisia uhrien oikeuksia heikentäviä sopimuksia, joilla kanneoikeutta rajoitettaisiin alueellisesti. Laki tulee säätää pakottavasti siten, että vahingonkorvauskanteisiin sovelletaan Suomen lakia.

Mikäli yrityksen toiminnasta aiheutuu kielteisiä ihmisoikeusvaikutuksia, on sidosryhmiä kuultava riittävällä tavalla arvioitaessa korjaavien ja lieventävien tai jatkossa niitä ehkäisevien toimenpiteiden vaikutusta. Ammattiliitoille ja muille ihmisoikeuksia edistäville toimijoille tulee myöntää kanneoikeus uhrin puolesta. Vain laajalla kanneoikeudella voidaan taata mahdollisuudet usein erittäin heikossa asemassa olevien uhrien oikeusturvan toteutumiselle.

Vahingonkärsijälle asetetun todistustaakan on katsottu vaikeuttavan pääsyä korjaavien toimenpiteiden pariin. Harkittaessa todistustaakan kääntämistä tai muita mahdollisia todistustaakan keventämisen muotoja, olisi punnittava yrityksen vastuun laajentamisen seurauksia ja vahingonkärsijän oikeussuojan tarvetta. Palvelualojen ammattiliitto kannattaa ehdotusta käänteisestä todistustaakasta lain tavoitteiden toteutumiseksi.

PAM ei puolestaan kannata esiin nostettua mahdollisuutta olla säätämättä valvonta- tai vahingonkorvausvastuusta ihmisoikeusloukkausten johdosta lain ensimmäisessä vaiheessa. Korvaavat toimet ovat keskeinen osa YK:n ohjaavien periaatteiden mukaista yritysvastuuta eli kielteisten ihmisoikeusloukkausten ehkäisyä ja korvausta ja tämän tulee olla myös lain lähtökohta, huomioiden kohtuulliset siirtymäajat veloitteiden osalta.

PAM painottaa, että lainsäädännön jatkovalmistelussa on keskityttävä asianmukaisen huolellisuuden veloitteeseen. Vaikka selvityksessä on arvioitu sekä raportointi- että huolellisuusveloitetta, tulee jatkotyössä keskittyä asianmukaista huolellisuutta koskevaan veloitteeseen. Raportointi voi toki olla osana asianmukaisen huolellisuuden prosessia ja veloitteiden täyttämistä. Yritysten asianmukaisen huolellisuuden prosessin on oltava jatkuva ja perustua kattavaan ja jatkuvasti päivittyvään riskiarvioon. Yritys voi osoittaa asianmukaisen huolellisuuden noudattamista raporttoimalla, mutta yksin määrääjoin annettava raportti ei voi olla riittävä osoitus asianmukaisen huolellisuuden noudattamisesta. PAMin näkemys on, että yrityksen työntekijöille sekä Suomessa että muissa toimipisteissä myös ulkomailla, tulee turvata rooli yrityksen asianmukaisen huolellisuuden prosessissa. Sidosryhmien roolien osalta tulevassa lainsäädännössä tulisi huomioida OECD:n asianmukaisen huolellisuuden ohjeet vastuulliseen liiketoimintaan.

Huolellisuusveloitteen ihmisoikeusrikkomusten estämiseksi tulee kansallisessa laissa perustua YK:n ohjaaville periaatteille. Ihmisoikeusriskien ja -vaikutusten arvioinnin on katettava kaikki haitalliset ihmisoikeusvaikutukset, joita yritysvastuuvollinen voi aiheuttaa tai joiden aiheutumiseen yritysvastuuvollinen voi olla osallisena toimintansa seurauksena tai jotka voivat liittyä suoraan sen toimintaan, tuotteisiin tai palveluihin yrityksen liiketoimintasuhteiden perusteella (YK-periaatteet, periaate 18).

Kattavan riskianalyysin myötä yritykset voivat tarvittaessa priorisoida ehkäiseviä ja lieventäviä toimenpiteitä silloin kun ne eivät voi puuttua kaikkiin haitallisiin vaikutuksiin samanaikaisesti. Priorisoinnin tulee olla läpinäkyvää, ja perustua ihmisoikeusvaikutusten vakavuuteen ja todennäköisyyteen. Priorisoinnin ei tule tarkoittaa sitä, etteikö yritysten tulisi lopulta pyrkiä puuttumaan kaikkiin kielteisiin ihmisoikeusvaikutuksiin ja tekemään päätökset asianmukaista huolellisuutta noudattavassa prosessissa

4) Lausuntonne arviomuistiossa esitetyistä sääntelyn ihmisoikeus-, ympäristö- ja yritysvaikutuksista.

Arviomuistiossa on onnistuttu kuvamaan ihmisoikeus-, ympäristö- ja yritysvaikutuksia kohtuullisella tavalla. Näiden vaikutusten kuvaaminen jää kuitenkin osittain varjoon esitettyjen yrityksille kohdistuvien uhkakuvien osalta eivätkä siten myöskään nämä vaikutukset ole tulleet riittävällä tavalla huomioiduksi loppupäätelmässä ja siihen liittyvissä esityksissä. PAM katsoo, että yritys vastuulain säätäminen toisi aikaisempaa paremmin näkyväksi yritysten vastuun oman toimintansa vaikutuksista.

PAM on pettynyt siihen, että arviomuistio käsittelee jo voimassa olevia säätelymalleja hyvin pintapuolisesti eikä ota näistä mallia loppupäätelmiin. Kuten muistiossa todetaan, on ihmisoikeuksien ja ympäristön oikeuksien toteutumisen mittaaminen haastavaa. Haastavuus ei kuitenkaan saa tarkoittaa, että tämän vuoksi säätelyn luomisesta tulisi luopua.

Reponen Eveliina
Palveluajon ammattiliitto PAM ry